

УДК 378.14

Ромакін В.В., Миколаївський державний гуманітарний університет ім. Петра Могили

Академічна чесність у вищій освіті

У статті розглянуто загальні проблеми академічної чесності у вищих навчальних закладах України. Проблема представлена як важка соціальна хвороба. Підкреслена важливість її дослідження і вирішення для стійкого соціально-економічного розвитку суспільства. Наведені приклади відповідного досвіду університетів США.

The article is devoted to the problem of academic honesty in universities of Ukraine. The problem is considered to be a serious social illness. The article points out the importance of research and solution of the problem for sustainable development of the society. Some examples of the similar experience in universities of USA are given.

Ромакін Володимир Вікторович – начальник міжнародного відділу МДГУ ім. П. Могили. Займається міжнародними програмами для студентів та викладачів.

Університет – це унікальна установа, яка розповсюджує і створює знання та методи їхнього використання. Розповсюдження знань – це характерний для культурних цінностей процес. На відміну від розповсюдження матеріальних цінностей, нові знання під час навчання створює не той, хто їх надає, а той, хто отримує.

Якщо етап створення знань – це справа більш індивідуальна, то розповсюдження знань серед колег та студентів вимагає абсолютної чесності з обох сторін. Той, хто розповсюджує знання, повинен забезпечити повну достовірність, той, хто знання отримує, має їх коректно використати. Хоча процес створення і розповсюдження знань – це поле ідей, тобто справа окремих особистостей, апробація знань – це сфера діяльності, де особистості взаємодіють між собою. Якщо на першому етапі необхідна абсолютна свобода, то на другому – абсолютна чесність. Ідеї та результати є приватною власністю осіб інтелектуальної праці. Вільний обмін ідеями не може бути захищеним інакше, ніж на основі чесних стосунків.

Чесність – це не стільки моральна цінність, скільки необхідна умова існування демократичної держави, правового суспільства, конкурентної економіки. Свобода і чесність – два необхідні компоненти існування демократичного суспільства. На жаль, науковці розглядають лише проблеми свободи. Жодної дисертаційної роботи, яка зберігається у бібліотеці ім. Вернадського, не присвячено проблемам чесності у вищій освіті. Пошук інформації в Інтернеті показав, що в США, навпаки, безліч статей і досліджень присвячено проблемі, яка визначається терміном “академічна чесність”.

Академічна чесність має велике виховне значення. Є думка, що використання шпаргалки – це деякою мірою корисна справа. Вона є результатом певної підготовчої діяльності і сприяє засвоєнню матеріалу під час підготовки. Вважаю таку точку зору хибною. По-перше, списування привчає до порушення існуючих правил та законів. Формується менталітет молоді людини, який базується на тезі, що порушення законів завжди є найшвидшим шляхом до бажаної мети. Така точка зору не може існувати у правовому суспільстві, яке визнає зверхність права.

Для того, щоб провести дослідження стану академічної чесності, необхідно розглянути всю систему освіти. Але цього мало. Треба проаналізувати національну систему етичних відносин та традицій. Більш того, це навіть не є етичною

проблемою, а загальнодержавною проблемою безпеки. Сучасні принципи ділових стосунків в умовах конкуренції вимагають чесності. Бізнес ствердив чесні стосунки у суспільстві. Тоталітаризм (спочатку царський, потім комуністичний) привчив до лицемірства.

Як подолати проблему? Очевидно, її необхідно вирішувати в контексті загального переходу від тоталітарного суспільства до правового. Проблема нечесності має загальні історичні і соціально-економічні корені. Тоталітарне суспільство ґрунтується на догматичних ідеях і цілях, які доводяться не вільною практикою, а штучним, волюнтаристичним, силовим шляхом. Тому необхідною умовою існування такого суспільства є нечесність. Цензура та переслідування інакомислення виховують покоління людей, які підтримують на словах рішення лідерів клану, що керує, але осуджують та насміхаються над цим, навіть над власною поведінкою, вдома або в колі друзів. Дві моралі – офіційна та конфіденційна – могутнє джерело нечесності.

Відсутність вільної конкуренції призводить до жакливого ситуації у виробництві, коли навіть безпосередні виробники розуміють, що продукція, яку вони виробляють, не потрібна нікому. Це веде до економічних проблем, відсутності у вільному продажу більшості товарів першої необхідності, що провокує масові дрібні крадіжки. Практично все суспільство стає кримінальним. Багато поколінь у нашій країні прожили життя саме в такому суспільстві. Для того, щоб досягти чесності, суспільство має пройти важкий і довгий шлях разом із загальною соціально-економічною перебудовою.

Проблема академічної чесності особливо проявляється під час роботи іноземних професорів в українських університетах. Одне з перших непорозумінь – списування студентами під час виконання завдань.

Університети США розглядають нечесність як загрозу безпеки університету. За багаторічну історію боротьби із нечесністю в університетах США створена певна класифікація її видів: списування, плагіаризм, брехня, надання або отримання допомоги, що заборонена, фальсифікація лабораторних або дослідницьких результатів, підробка оцінок, купівля або крадіжка робіт [1].

Плагіаризм

Плагіаризм – це представлення роботи іншої особи як своєї власної. Купівля роботи теж вва-

жається плагіаризмом. Дебора Белл [2], Університет штату Джорджія, вважає, що плагіаризм – це найважча для розуміння студентів частина академічної нечесності. На жаль, принаймні один раз на триместр вона реєструвала випадки плагіаризму.

Неавторизована допомога

Неавторизована допомога визначається як надання або отримання допомоги під час будь-яких тестів, яке не було дозволено викладачем. Це означає, що студент не може копіювати чиїсь доповіді, лабораторні експерименти або дозволяє будь-кому копіювати власну роботу. Це також стосується розповсюдження конфіденційної інформації стосовно умов, завдань, питань тестування та відповідей. У кожному випадку звинувачуються обидві особи – той, хто отримав допомогу, і той, хто її надав.

Брехня, підробка, підкуп

Це стосується таких обставин, як неправдива інформація стосовно неможливості складання іспитів або тестів, виконання інших робіт, фабрикування лабораторних даних, спроби змінювати результати роботи після офіційного терміну завершення, змінювати оцінки, лабораторні дані. Це також стосується пошкодження обладнання з метою запобігти оцінці власної роботи, використання недозволеного доступу до закритої інформації, подання невірної інформації стосовно наукового дослідження, подання вдруге тієї ж роботи тощо.

Крадіжка

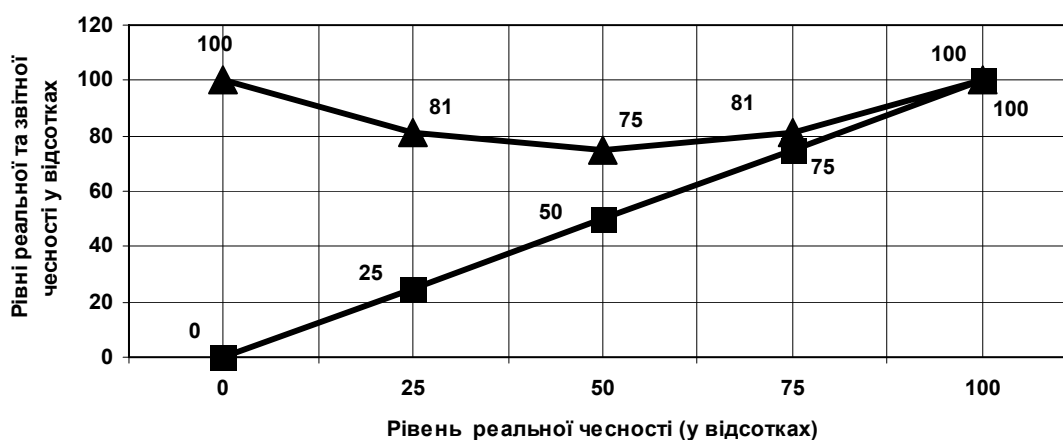
Крадіжка матеріальних носіїв інформації, наприклад, книжок, дослідницьких робіт, комп'ютерних програм і файлів, суворо карається.

Порушення умов виконання роботи

Перевищення часу або терміну, використання недозволених методів або обладнання тощо не дозволяється.

Списування неможливо оцінити об'єктивно простим опитуванням. Парадокс у тому, що достовірність і точність відповідей теж пов'язані з академічною чесністю. Брехун скаже, що він не списує, хоча списує саме тому, що брехун. Чесна особа скаже правду і згадає всі власні гріхи.

Розглянемо гіпотетичну задачу, коли студент має певний фіксований рівень чесності, який визначається відсотком ситуацій, коли ця особа дає чесні відповіді. Допустимо, що вона успішно відповіла на всі запитання під час одного з іспитів, але чесно підготувала відповіді тільки на той відсоток, який відповідає її рівню чесності, а відповіді на решту питань – списала. При анкетуванні згадана особа збрехала ще раз, коли зізналася лише про певний відсоток відповідей, які списала. Таким чином, інформація викривляється двічі. Внаслідок такої ситуації реальний рівень чесності і звітний, який зареєструє дослідник, будуть суттєво відрізнятись, особливо у випадках низького рівня чесності. На рисунку наведена ілюстрація такого явища. Стовідсотково чесна людина дасть стовідсотково вірну інфо-

Порівняння реальної (позначено квадратами) та звітної (позначено трикутниками) чесності

рмацію. Стівідсотковий брехун буде зареєстрований як стівідсотково чесний при анкетуванні. Безумовно, ситуація, що розглянута, є теоретичною. Реальна поведінка людей незрівнянно складніша. Але така тенденція, безумовно, має місце.

Таким чином, кількісно дослідити питання чесності простим опитуванням чи анкетуванням дуже складно. Підтвердженням цьому можуть бути результати дослідження рівня чесності, яке проводилося протягом десятків років американськими авторами. Результати досліджень різних авторів суттєво відрізняються один від одного. Наприклад, одні автори доходять висновку, що за останні 50 років рівень академічної чесності, тобто відсоток студентів, які жодного разу не порушували правила, зменшився з 75% у сорокових роках до 25% у вісімдесятих, інші вважають, що суттєвих змін не відбулося, і називають середній рівень академічної чесності приблизно на рівні 50% [3]. Треба знайти шляхи, які б не використовували або нейтралізували самооцінку власної чесності. Поки це є задачею, яка чекає на вирішення.

Розглянемо основні причини, які штовхають студентів до списування:

1. Перевантаженість студентів та викладачів. Багато викладачів були не готові до змін у вимогах міністерства та науки України до навчальних планів стосовно суттєвого збільшення часу самостійної роботи студента. Оскільки кількість аудиторного навантаження викладачів залишилася великою, вони часто обирають найлегший шлях – реферати. Причому мінімальний обсяг кожного реферата сягає 25-30 аркушів. Дуже часто студент отримує чотири-п'ять рефератів за тримістр. Таким чином, він має за семістр підготувати більш ніж 100 аркушів власної роботи, причому творчого, наукового рівня. В той же час, наприклад, аспіранту надається три роки для підготовки дисертації практично такого ж обсягу, причому за однією, добре знайомою йому тематикою. Таким чином, кількість руйнує якість. У студента існує єдиний шлях задовольнити вимоги викладачів – списати. Саме тому рейтинг сайтів в Інтернеті, які пропонують реферати, поступається лише пошуковим серверам. Наприклад, у рейтингу освітніх серверів, який проводить один з найпопулярніших російських пошукових серверів gambler.ru, серед перших двадцяти п'яти сайтів двадцять пропонують реферати.

2. Наслідки середньої школи. Студент приходить до університету після десятирічної підготовки у середній школі, де терпимість до списування є традиційною. Орієнтація школи на накопичення величезної купи знань, а не на вміння їх використовувати у реальних ситуаціях штовхає школярів до нечесності. Тому переорієнтуватися на академічний стиль дуже важко. Очевидно, проблему академічної нечесності слід вирішувати одночасно і у середній школі. В США рівень нечесності у середній школі також вищий, ніж в університетах. Професор Маккейб (Університет штату Джорджія) вважає, що майбутні студенти приходять із середньої школи, де списування поширене, і впевнені, що в університеті буде все по-іншому. Оскільки вони не мають достатнього досвіду, то спостерігають поведінку інших: вони дивляться на реакцію професорів на списування. Якщо професор не реагує на масове списування, а навпаки, сприяє таким чином підвищенню середнього бала, то студент через короткий час каже: “Я не маю вибору. Може, мені це й не подобається, але я змушений зробити все так само” [2].

3. Низький рівень мотивації до знань. Основною мотивацією більшості студентів є отримання диплома, а не знань. Причинами цього є жорсткість програми, яка не завжди відповідає потребам реального життя; традиції заідеологізованої вітчизняної вищої школи, що вчила системі цінностей, з якою не була згодна більшість населення; загальна соціальна ситуація, коли молодий випускник міг працювати за спеціальністю і без достатніх навичок внаслідок величезних штатів і невеликих вимог до рівня кваліфікації; невисокий престиж вищої освіти внаслідок низького рівня заробітної плати. На щастя, зараз ситуація змінюється на краще, але зовсім не такими темпами, як би хотілося.

4. Порочні етичні норми. На жаль, у моральному аспекті списування поки що не розглядається як крадіжка. Студентам не соромно бути нечесними. Більш того, списування часто нагадує спорт. Тобто є певний ризик, але якщо обдурив викладача – студентська спільнота співає асану, а сам грабіжник пишається власною відвагою і вважає себе переможцем, а не злодієм і, не приховуючи, в деталях розповідає друзям про обставини. Як правило, ризик значно менший, ніж переваги. Та й багато викладачів на це дивляться як на певну гру. У переважній більшості випадків найбільша санкція, яка загрожує злодію, – перескладання.

5. **Традиційні взаємовідносини “студент – викладач”.** На жаль, склалася ситуація, яка нагадує взаємовідносини “суддя – підсудний”. В університетах завжди є експерти, які можуть практично оцінити і порівняти стан з академічною чесністю в Україні та інших країнах. Це студенти, які вчилися за кордоном за програмами обміну. Вони, як правило, згадують, що в закордонному університеті стосунки викладача і студента нагадують систему “гуру – учень”. Професор має менше аудиторне навантаження, ніж у нас, і тому приділяє значно більше уваги кожному студенту окремо. Дуже поширені індивідуальні зустрічі і консультації. Створюються дружні стосунки, в яких основна задача викладача і студента спільна – навчити, а не перевірити.

Жодний університет не може розглядати списування або плагіат студента як злочин, тому що злочином, як трактує це Кримінальний кодекс України, є суспільно небезпечне винне діяння, вчинене суб’єктом злочину. Законодавство взагалі не може контролювати нечесність, якщо вона не призводить до реальної шкоди реальних суб’єктів. Таким чином, нечесність – це моральна проблема. Певним рішенням цієї проблеми можуть стати спеціальні адміністративні кодекси. Американські університети, як правило, мають так звані кодекси честі, де детально викладені всі можливі випадки порушення академічної честі та відповідні покарання [1; 4]. Кожен першокурсник разом із контрактом підписує зобов’язання дотримуватися кодексу честі університету.

Наше суспільство повинно вирішити, чи слід вважати академічну нечесність смертним гріхом, як у дослідженнях західних науковців, або, на відміну від них, ставитися до цього, як до хвороби, яку слід лікувати за аналогією, наприклад, із алкоголізмом. Автор цієї статті вважає це важкою соціальною хворобою, яка вимагає довгого і складного лікування. Нечесна людина – це теж людина!

Є два основні шляхи лікування, які відрізняються, в основному, темпами. Перший шлях – це форсований перехід з жорсткою зміною умов і миттєвою зміною вимог. Досвід китайського та радянського “великого стрибка”, враховуючи пов’язаність проблеми, що розглядається, із цілим комплексом соціально-економічних проблем перехідного періоду, вказує на важкі наслідки і поганий результат, який привів до порушення економіки та до суворой соціальної кризи.

Дуже важливим є поважне ставлення до студента. Він не повинен вважати, що викладач є ворог, якого слід подолати. Викладач не може слідувати за списуванням. Це принижує як викладача, так і студента, і є великою загрозою для авторитету обох. З іншого боку, віртуозність та винахідливість деяких студентів часто не залишають шансів викладачу спіймати порушника.

Ми не можемо швидко змінити менталітет. Тому ми не повинні провокувати списування та плагіат так само, як хворому на діабет не слід пропонувати ласощі, а алкоголіку – пляшку. Потрібна довга робота в умовах, коли менталітет поступово змінюється. Ось декілька пропозицій:

1. Завдання під час іспиту не повинні складатися із цитування матеріалів лекцій, а іспит – перетворюватися на тест на знання конспекту. Взагалі найкращою формою іспиту є така, що моделює реальні обставини життя, коли треба вирішити конкретне завдання, а не перевіряти пам’ять, прийняти рішення, а не декламувати конспект.
2. Викладач і учень мають стати групою співробітників, яка вирішує одну спільну задачу підготовки професіонала-фахівця як протягом семестру, так і на іспитах. Саме так необхідно організувати семінари та лабораторні роботи, а також усі види тестування.
3. Університету треба мати власну базу даних або підключатися до спеціальних вебсайтів для автоматизованої перевірки студентських робіт і запобігання плагіату.
4. Не нормувати обсяг рефератів та інших творчих робіт “знизу”. Навпаки, слід обмежувати обсяг “зверху” і запобігати роздуванню робіт за рахунок цитат.
5. Треба змінити зміст самостійної роботи студентів. На відміну від опису та реферування матеріалів, що вивчаються, варто пропонувати теми, які зосереджують на аналізі, синтезі та прийнятті рішень, пропонувати більш специфічні теми.
6. Дуже цікавим є досвід деяких американських професорів, які вимагають не тільки остаточного звіту, але й чернеток, проміжних матеріалів, за якими можливо прослідити процес роботи студента [3; 5].
7. Темп тестування є одним з ефективних засобів запобігання списуванню. Наприклад, усі тести, які складають у США вступники до бакалаврських і магістерських (master degree) програм – TOEFL, GRE, GMAT, SAT тощо, мають жорстке обмеження за часом. На вирішення деяких пи-

тань у студента залишається 12-13 секунд. Зрозуміло, що в таких умовах студент не встигне навіть знайти відповідний матеріал у конспекті.

Таким чином, в Україні не приділяється достатньої уваги проблемі, що розглянута, хоча питання академічної честі – один із аспектів безпеки країни. Від менталітету еліти суспільства – фахівців із вищою освітою – залежить те, які стосунки будуть складатися в економіці, бізнесі та соціальній сфері. Якщо ми маємо за мету створити правове суспільство на зразок європейських та північноамериканських країн – наші молоді фахівці повинні вчитися не тільки професійним навичкам, але й суворо додержуватися законів, що існують. Досвід академічної нечесності, який часто отримують студенти в наших

університетах, – це тренування на подальше порушення законів держави. Необхідність проведення великих досліджень та створення системи боротьби з академічною нечесністю очевидна.

Література

1. North Carolina State University Code of Student Conduct. http://www2.ncsu.edu/%20/ncsu/stud_affairs/policies/code95.html
2. Curry P. University Gets Tough On Cheating. Additional reporting by J. Rainey. <http://www.uga.edu/gm/300/FeatTough.htm>.
3. Bricault D. Legal Aspects of Academic Dishonesty: Policies, Perceptions, and Realities, North Park University, March, 1998. <http://campus.northpark.edu/esl/dishnst.html>
4. The University of North Carolina at Pembroke Academic Honor Code. http://www.uncp.edu/sw/student_code.html
5. Wilhoit S. Helping students avoid plagiarism. *College Teaching*. 42 (4), 1994. – P. 161-164.

Надійшла до редколегії 11.11.2002 р.